Archetype

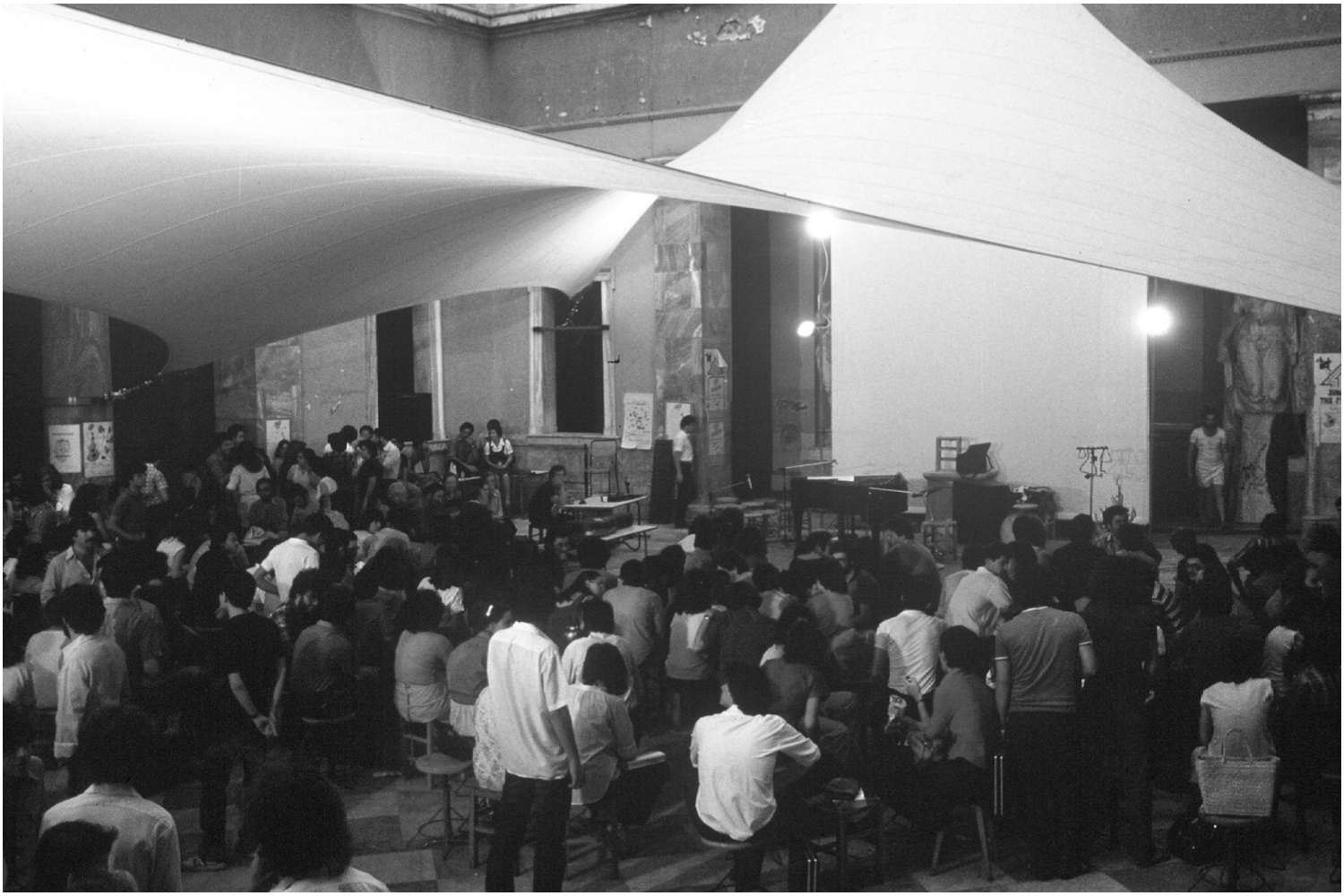

Διαδικτυακή αρχιτεκτονική εκπαίδευση

Σοφία Τσιράκη - 22/05/2020

Πραγματική ή εικονική; ουσιαστική ή επιφανειακή; διαρκής ή περιστασιακή ή επιστημονικά εξειδικευμένη; Εντέλει, τρόπος στοχαστικής διδασκαλίας ή διεκπεραιωτικής εργασίας;

Μια εισαγωγική διευκρίνιση
Η συζήτηση για την επίδραση των ψηφιακών μέσων στην καθημερινή μας ζωή έχει επανειλημμένα θέσει σημαντικά αντίρροπα διλήμματα, που ξεπερνούν κατά πολύ την αρχιτεκτονική και τη διδασκαλία της, στην οποία κυρίως θα αναφερθώ παρακάτω.

Από τη μια μεριά, είναι ολοφάνερο ότι η επιστήμη προχωρά σε απίστευτες, νέες κατακτήσεις στην τεχνολογία, στην τηλεπικοινωνία, στην ιατρική, στην έρευνα του διαστήματος. Και η χρήση του διαδικτύου και της ψηφιακής επικοινωνίας στην εργασία, την έρευνα, ακόμα και στην ψυχαγωγία είναι σαφώς

χρήσιμη, καθώς μεταφέρει την πληροφορία σε κάθε άκρη του πλανήτη.

Από την άλλη, η πρόοδος της ψηφιακής τεχνολογίας ειδικά στην αρχιτεκτονική, λόγω ακριβώς της ιδιόμορφης φύσης τής δεύτερης, έχει αμφίσημη επιρροή. Μπορεί τα ψηφιακά μέσα αναπαράστασης και ο εργαλειακός τους ρόλος να είναι πλέον αυτονόητος στον χώρο της αρχιτεκτονικής εφαρμογής, και η συζήτηση να έχει σχεδόν εξαντλήσει τις ποικίλες θετικές ή αρνητικές τους επιδράσεις, στο πεδίο όμως της διδασκαλίας της και ειδικά στην αρχιτεκτονική σύνθεση, δηλαδή στο κεντρικό μάθημα των αρχιτεκτονικών σπουδών, προκύπτουν συνεχώς σημαντικά ερωτήματα.

Τώρα, μάλιστα, στην ευρεία εφαρμογή τής τηλεκπαίδευσης, εμφανίζεται μια ακόμη πτυχή σε σχέση με την επιρροή τους στην ίδια τη διαδικασία του μαθήματος και στο παραγόμενο αποτέλεσμα που αυτή συνεπάγεται.

Ένα όχι και τόσο φανταστικό ενδεχόμενο
Ήδη, το μακρινό 2008, στο βιβλίο του «Εν Πτήσει», ο καθηγητής Τάσος Μπίρης[1] αναφέρεται στο φανταστικό ενδεχόμενο μιας σταδιακής μονομερούς κυριαρχίας της ψηφιακής πραγματικότητας σε σχέση με την αρχιτεκτονική εφαρμογή και συνακόλουθα τη διδασκαλία της. Και αναρωτιέται, ανάμεσα σε άλλα, για την πιθανή στρεβλωτική επιρροή του μέσου στην επικοινωνία, στη δημιουργική διαδικασία, στη φύση, εντέλει, της αρχιτεκτονικής αλλά και του αρχιτέκτονα δημιουργού.
Στον αντίποδα της εγκαθίδρυσης μιας νέας διδακτικής γλώσσας, που διαφαινόταν τότε να εισάγει και να ενισχύει άκριτα την εικονική μας σχέση με τον κόσμο, ο Μπίρης τοποθετεί την ουσιώδη, διαρκή διδακτική *επίδραση της αρχέτυπης γνώσης, της βιωματικής πράξης, του ανθρωποκεντρικού λόγου.*

Ελάχιστοι τότε φυσικά μπορούσαν να φανταστούν τη σημερινή παγκόσμια υγειονομική κρίση και τις πολλαπλές επιπτώσεις της που ήδη αντιμετωπίζουμε. Τα σκληρά μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης επιβάλλουν σχεδόν καθολικά, σε όλα τα πεδία της καθημερινής πρακτικής (μέρος της οποίας είναι και ο πανεπιστημιακός χώρος), τη διαδικτυακή επικοινωνία, τις τηλεδιασκέψεις και την τηλεκπαίδευση. Εντούτοις, καλό ίσως θα ήταν να εμβαθύνουμε περισσότερο σε αυτό το ζήτημα.

Ερωτήματα
Καθώς βιώνω προσωπικά ως διδάσκουσα αυτήν την κρίσιμη συνθήκη στις αρχιτεκτονικές σπουδές, και ειδικά στο μάθημα της αρχιτεκτονικής σύνθεσης, συναντώ στην πράξη προβληματισμό και ερωτήματα σχετικά με τη διαδικτυακή εκπαιδευτική διαδικασία, το περιεχόμενό της, το εργαλείο διαμεσολάβησης και τα όριά του, και κύρια το διδακτικό πνεύμα που φαίνεται να διαμορφώνεται μέσα σε αυτήν την έκτακτη ανάγκη της πανδημίας.
Και πρέπει να σημειώσω εδώ, πως, απέναντι στο δίλημμα της απόλυτης αποχής από το αντικείμενο των σπουδών και της έλλειψης επικοινωνίας, χάρη στη δυνατότητα της διαδικτυακής επικοινωνίας, διδάσκοντες και διδασκόμενοι καταβάλλουμε με αυταπάρνηση μεγάλη προσπάθεια για την κάλυψη *ορισμένων πτυχών τής δια ζώσης, πραγματικής* αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης.

Και τονίζω την *κάλυψη ορισμένων πτυχών* της συνθετικής διαδικασίας, καθώς ήδη έχει προκύψει το ερώτημα αν η ψηφιακή αυτή σχέση είναι ικανή να καλύψει συνολικά το εύρος του ερευνητικού αντικειμένου της *ιδιαίτερης φύσης* της αρχιτεκτονικής σκέψης και πράξης.
Διερωτώμαι, λοιπόν, εάν πρόκειται για διδακτική προσέγγιση *ουσιαστική* ή *επιφανειακή*. Αλλά και μελλοντικά, μπορεί το εργαλείο αυτό να αποτελέσει διαρκούς αξίας εκπαιδευτική επικοινωνία και διδακτική μέθοδο στις αρχιτεκτονικές σπουδές; Είναι η «αλλαγή που ήρθε για να μείνει» ή αναφερόμαστε σε ένα περιστασιακής ανάγκης βοήθημα που συμπληρώνει, *υπό προϋποθέσεις*, μέρος του *πραγματικού* συνθετικού μαθήματος; Είναι μερικά ενδεικτικά ερωτήματα που κάποια στιγμή θα χρειαστεί να απαντήσουμε, καθώς ήδη από καιρό βιώνουμε σταδιακά θεμελιακές αλλαγές πολιτικού, κοινωνικού, οικονομικού παραδείγματος, που τώρα λόγω της πανδημίας φαίνεται να επιταχύνονται δραστικά.

Τηλεργασία- τηλεκπαίδευση: μια ουσιώδης διαφορά
Και εδώ, βρίσκεται μια γενικευμένη παρανόηση, είτε σκόπιμη, είτε λόγω άγνοιας ή λόγω υπεραισιοδοξίας, ανάμεσα σε ένα ειδικό δίπολο:

Στη σημασία αφενός της *τηλεργασίας*, αλλά και της εφαρμογής διαφόρων διαδικτυακών προγραμμάτων και

πλατφορμών, σε μεγάλο βαθμό χρήσιμα και αναγκαία σε διάφορα επιστημονικά πεδία (όπως ήδη ανέφερα στην αρχή) και σε πρακτικές ή οργανωτικές διαδικασίες (για παράδειγμα τη μείωση της γραφειοκρατίας, της οργάνωσης πληροφοριών, οικονομικών και εμπορικών συναλλαγών κτλ).
Και αφετέρου, σε αυτή της *τηλεκπαίδευσης*, και ειδικά της *αρχιτεκτονικής τηλεκπαίδευσης*. Άλλο όμως η τηλεργασία και άλλο η τηλεδιδασκαλία σε αναφορά με την αρχιτεκτονική.
Δεδομένου μάλιστα, ότι οι πολλές *πρακτικές διευκολύνσεις* στο πεδίο της συνθετικής διαδικασίας συχνά λειτουργούν αρνητικά στη δύναμη και καθαρότητα της πρότασης. Ενώ η δυσκολία (δραματική πολλές φορές) στη διαδικασία γέννησης της λύσης, είναι που προσδίδει σε αυτήν τη μαγεία του απρόβλεπτου και μεταφυσικού. Επιπλέον, η πρωτογενής πνευματική διάσταση, η καλλιέργεια της ιδεολογίας και όχι μόνο της δεξιότητας ή της τεχνικής, αλλά και η σύμπραξη ζωντανών διδακτικών μεταδοτικών τρόπων, δεν μπορούν να ολοκληρώσουν το ζητούμενο.

Γι’ αυτό ειδικά, το μάθημα της αρχιτεκτονικής σύνθεσης, καθώς κινείται από το *πραγματικό στο υπερβατικό* επίπεδο, από το *πρακτικό στο μεταφυσικό* νόημα των πραγμάτων, από τη *ρητή* στην *άρρητη* πλευρά της δημιουργικής διαδικασίας, πιστεύω (όπως και θα εξηγήσω παρακάτω) ότι δεν μπορεί να καλυφθεί από τη χρήση του διαδικτυακού εργαλείου, αλλά και ούτε από τη μονομερή χρήση *οποιουδήποτε* εργαλείου.

Η φύση των αρχιτεκτονικών σπουδών
Θεωρώ λοιπόν, ότι σε αυτήν την παντοδύναμη ηλεκτρονική συνθήκη, η σύνθετη φύση της αρχιτεκτονικής, *ως επιστήμης, τέχνης και κοινωνικής ανθρωποκεντρικής δράσης,* και συνακόλουθα η ιδιομορφία των μαθημάτων της στην πλειοψηφία τους (θεωρητικά και εργαστηριακά) καθιστά αφύσικη, και γι’ αυτό σχεδόν αδύνατη, τη *συνολική εκπαιδευτική διάδραση*.
Γιατί, σε όλα τα μαθήματα των αρχιτεκτονικών σπουδών, διδάσκοντες και διδασκόμενοι, ως *μέρος μιας κοινότητας, συνυπάρχουν* εκ των πραγμάτων και *συνεργάζονται*, αλλά και *συν-διαλέγονται στον χώρο της σχολής*, που. ειδικά σε εκείνη της Αθήνας, συγκροτεί και ο ίδιος το *ύψιστο εκπαιδευτικό παράδειγμα*. Το αίθριο, οι στοές, οι αίθουσες του κτιρίου Αβέρωφ αποτελούν άλλωστε τα πρώτα *αρχετυπικά χωρικά διδάγματα* που ασκούν επιρροή στη σκέψη και την πράξη της καθημερινής ζωής της ζωντανής εκπαιδευτικής διαδικασίας.

εικ.1. Ο αρχέτυπος χώρος του αιθρίου, στο κτίριο Αβέρωφ, ο ίδιος ζωντανό διδακτικό παράδειγμα.

Επιπλέον, σήμερα, λόγω των επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης, η ιδιόμορφη αίσθηση και λειτουργία του κοινωνικού χώρου εν γένει, οι συλλογικές διαδραστικές διαδικασίες που διαμορφώνουν τον δημόσιο χαρακτήρα της πόλης και των κτιρίων της, σε συνδυασμό με την υλική υπόσταση και τη μορφή της αρχιτεκτονικής, φαίνεται να αποτελούν μακρινό σημείο αναφοράς.

Η εφαρμογή της τηλεκπαίδευσης στο εργαστηριακό μάθημα της αρχιτεκτονικής σύνθεσης
Εξάλλου, η ίδια η ετυμολογία της λέξης *συν-θέση* που συμπυκνώνει στη γενικευμένη έννοιά της το νόημα της δημιουργίας εν γένει, φαίνεται υπό αυτές τις συνθήκες να απομακρύνεται από τον ίδιο της τον πυρήνα. Γιατί, ως *συνδυασμός σκέψης, αίσθησης και βιωματικής πρακτικής εφαρμογής*, το συγκεκριμένο μάθημα προϋποθέτει την ομαδική διδασκαλία μέσω του *ζωντανού «παραδείγματος» επί τόπου του έργου* και ταυτοχρόνως την *εμβάθυνση στο εσώτερο είναι τού κάθε σπουδαστή χωριστά*.

Αλλά και τη συνεργασία και *αλληλεπίδραση* μεταξύ των ίδιων των σπουδαστών και της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας, την *εμπειρική σχέση* με τη διαμόρφωση της ύλης, τη *διδακτική δύναμη της χειροποίητης γραμμής* ή της *μακέτας εργασίας*. Όπως προϋποθέτει και τη σημασία της *εναίσθησης*, της *αμφιβολίας* των πρώτων γραμμών στην αναζήτηση της ιδέας, τη γενεσιουργό αβεβαιότητα, αλλά και τη *χειρονομία*, τη στάση του σώματος, ακόμη και την έκφραση του βλέμματος του προσώπου του δασκάλου και του διδασκόμενου.

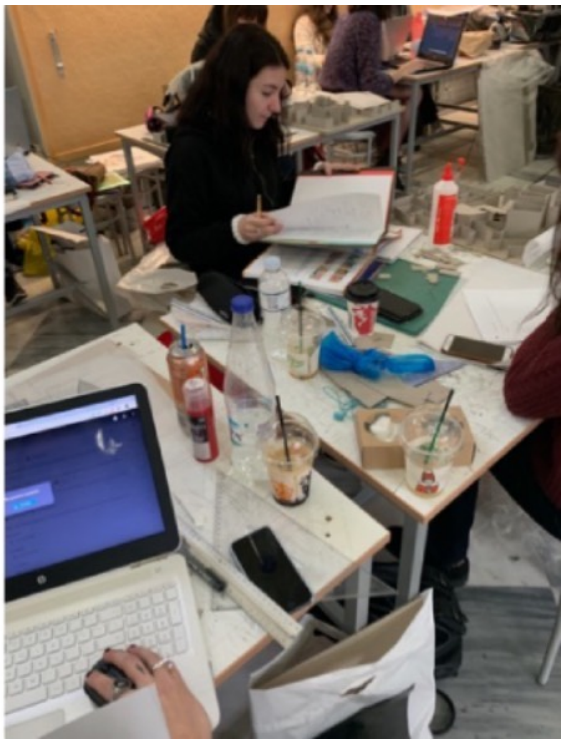

εικ.2. Το ζωντανό εργαστηριακό μάθημα: Ταυτόχρονη συνύπαρξη-συμπαραγωγή ατομικών εργασιών σε κοινό χώρο.

Παρατηρώ επίσης, κατά την εφαρμογή της τηλεκπαίδευσης στη σύνθεση, την αδυναμία *συνολικής* αντίληψης του θέματος και κύρια την *παραθετική και όχι συνθετική* προσέγγισή του. Καθώς ενισχύεται η εικονική αναπαράσταση, ενισχύεται κατ' αναλογίαν μονοσήμαντα η *ψηφιακή περιγραφή του θέματος* και η αισθητική της παρουσίασης, συντελώντας στην απίσχανση του ουσιώδους πρακτικού *αλλά και πνευματικού* μέρους μιας διαδικασίας ζωντανής, αναπόσπαστα συνδεδεμένης με τον εργαστηριακό χαρακτήρα των αρχιτεκτονικών σπουδών.

Ο Vilem Flusser σημειώνει πως τα «εργαλεία αλλάζουν τη συμπεριφορά μας, τη σκέψη μας, την αίσθηση, ακόμα και τη βούλησή μας»[2]. Το εργαλείο, λοιπόν, βλέπω να επηρεάζει όχι μόνο την επικοινωνία, αλλά και τη *μέθοδο*, *άρα και* το περιεχόμενο, το αποτέλεσμα, το διδακτικό πνεύμα μιας τέτοιας διαδικασίας.

Γι΄ αυτό θεωρώ εντέλει, ότι ειδικά η *αποκλειστική χρήση* του ψηφιακού μέσου ως *μοναδικού* τρόπου μετάδοσης της αρχιτεκτονικής γνώσης, δημιουργεί σε αυτήν πολλά από τα προβλήματα, που ως παραδείγματα, αναφέρθηκαν παραπάνω. Ιδιαιτέρως μάλιστα όταν

η «αποκλειστικότητα» αυτή επιβάλλεται από μια προσωπική ιδεοληψία του δασκάλου. Όπως συχνά είναι η τάση τού να θεοποιεί τα νέα δημιουργικά εργαλεία χάριν αυτής της ιδιομορφίας του και όχι *προς όφελος της αρχιτεκτονικής δημιουργίας καθεαυτής.*

εικ.3. (αριστερά) Ταυτόχρονη συνύπαρξη-συμπαραγωγή ατομικών εργασιών στον κοινό χώρο, κοινή παρουσίαση- ζωντανή συζήτηση και (δεξιά) ατομική δράση κατά την τηλεκπαίδευση στον ιδιωτικό χώρο.

Πραγματική ή εικονική εκπαίδευση;
«Η καρδιά της σχολής χτυπάει στο σχεδιαστήριο», αναφέρει ο Τάσος Μπίρης[3]. Για να προσθέσω, πως και οι χτύποι της καρδιάς αυτής ακούγονταν δυνατά, όταν γέμιζαν με σπουδαστές, θέματα και διδάσκοντες οι αίθουσες του κτιρίου Αβέρωφ, τον καιρό που *όλα τα εργαλεία, όλοι οι διαφορετικοί τρόποι εργασίας και επικοινωνίας (χειρωνακτικοί και ψηφιακοί) ήταν γύρω μας,* και δυσοίωνες προοπτικές δεν φαίνονταν να μας πλησιάζουν.

Κι όμως, μια πιο προσεκτική ματιά ίσως μας έδειχνε ότι ήδη από πολύ νωρίτερα είχαν αρχίσει διδακτικές τάσεις να ενισχύουν ή να θαυμάζουν μονοδιάστατα και άκριτα την ψηφιακή εποχή και τις τεχνικές της δυνατότητες, χωρίς να φαίνεται να θέλουν την εξήγηση των συνεπειών τους σε ιδεολογικό επίπεδο. Σκέφτομαι δηλαδή σήμερα, ότι η απομάκρυνση (νοητική, πρακτική ακόμη και ψυχική) από το ζωντανό δρώμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και συνακόλουθα τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα του ίδιου του αρχιτεκτονικού χώρου, ήταν ήδη εδώ από καιρό. Και η εικονική επικοινωνία (και όχι μόνο) λειτουργούσε υποδορίως σε διάφορα πεδία όχι μόνο της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης, αλλά και της καθημερινής ζωντανής σχέσης των ανθρώπων, για όσους μπορούσαν ή ήθελαν να το συνειδητοποιήσουν.

Γι’ αυτό και τον ήρεμο Απρίλιο του 2014, σε ένα άρθρο με τίτλο «Πραγματικό ή εικονικό πανεπιστήμιο»[4], ο καθηγητής Τ. Παπαϊωάννου αναρωτιέται «τι θα σημάνει άραγε η εκ του μακρόθεν σπουδή», αναφερόμενος εκεί κυρίως σε ένα εκπαιδευτικό μοντέλο δύο ταχυτήτων: ένα διαδικτυακό μαζικό, και ένα άλλο, για λίγους εκλεκτούς, στον πραγματικό χώρο και χρόνο. Επιμένει δηλαδή κυρίως (πέραν των παραπάνω προβλημάτων) στην οικονομική και κοινωνική ανισότητα που επιτείνεται με αυτό το διαχωριστικό δίπολο.

Άλλωστε είχε ήδη διαφανεί, τον καιρό της οικονομικής κρίσης, πως, στη σύγχρονη συνθήκη μαζικοποίησης των σπουδών, με προβλήματα όπως η συρρίκνωση του αριθμού των διδασκόντων και πολλά άλλα, τέτοιες διευκολυντικές πρακτικές προσφέρονται ως εργαλείο επίλυσης προβλημάτων και κυρίως μετασχηματισμού των πανεπιστημίων και των προγραμμάτων τους.

Αμφιβολίες (αντί επιλόγου)
Εντέλει, νομίζω ότι ο σκεπτικισμός και ο αναστοχασμός σε σχέση με τις αλλαγές που βιώνουμε και την

ιδιαίτερη φύση των αρχιτεκτονικών σπουδών και της αρχιτεκτονικής δημιουργίας εν γένει (που είναι αλήθεια ότι διατυπώνεται από αρκετούς διδάσκοντες αλλά και διδασκόμενους), δεν σημαίνει εγκλωβισμό σε στερεότυπα, αδυναμία προσαρμογής σε έκτακτες ανάγκες ή οπισθοδρομική προσκόλληση σε ένα μακρινό ρομαντικό παρελθόν[5].

Αντιθέτως, θεωρώ πως, ειδικά για το εργαστηριακό συνθετικό μάθημα, η κριτική για την παντοδυναμία *κάθε* «θαυμαστού» νέου εργαλείου και των δεξιοτήτων που αυτό καλλιεργεί και η αναζήτηση ενός *ιδεολογικού πλαισίου σκέψης και πράξης που διαμορφώνεται κυρίως από το δημιουργικό υποκείμενο και την πρωτογενή του βούληση για πράξη*, είναι περισσότερο ουσιαστική και επίκαιρη από ποτέ.

Το ερώτημα λοιπόν για τη διδασκαλία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης παραμένει: Μπορεί σήμερα, με τη διαδικτυακή εκπαίδευση ο διδασκόμενος να συνειδητοποιήσει, όχι μόνο τη σημασία της τεχνικής, αλλά και τη δύναμη της σκέψης, της ελεύθερης επιθυμίας, ακόμα και της αμφιβολίας;

Και επιπλέον (κατά τη διερώτηση του τίτλου). *Τι είναι λοιπόν η τηλεκπαίδευση στις αρχιτεκτονικές σπουδές; Τρόπος στοχαστικής διδασκαλίας ή διεκπεραιωτικής εργασίας; Τι αρχιτέκτονες, μελλοντικούς πολίτες, αυτή μας υπόσχεται;*

εικ.4. Ο πραγματικός διδακτικός χώρος.

Σημειώσεις

[1] Τάσος Μπίρης- Τάκης Κουμπής, *«Εν Πτήσει»*, Σειρά: Συνομιλίες για την αρχιτεκτονική, Παπασωτηρίου, 2008

[2] Vilem Flusser *The shape of things*, Reaktion, 1999

[3] Τάσος Μπίρης, *«Αρχιτεκτονικής σημάδια και διδάγματα. Στο ίχνος της συνθετικής δομής»*, ΜΙΕΤ, 1996

[4] Τάσης Παπαϊωάννου, «Πραγματικό ή εικονικό πανεπιστήμιο;», Άρθρο στην Εφημερίδα Συντακτών, 24 Απριλίου, 2014.

[5] Παράλληλα, για τις προτάσεις πολλών αρχιτεκτόνων και τις αμφίβολης αξίας λύσεις που εμφανίζονται στη σύγχρονη συνθήκη, βλέπε και το πρόσφατο άρθρο του Ανδρέα Γιακουμακάτου *«Τα αντανακλαστικά του*

οπορτουνισμού» https://www.archetype.gr/blog/arthro/ta-antanaklastika-tou- oportounismou.

Όλες οι φωτογραφίες είναι από το αρχείο Σοφίας Τσιράκη